

**Формування цілісної творчої особистості майбутнього вчителя
образотворчого мистецтва**

У контексті досліджуваної проблеми слід зазначити, що авторитарно-репродуктивні методи викладання, зорієнтовані тільки на передачу певної кількості знань відійшли в минуле, відтак, першочергового значення набула необхідність розвитку креативності та вміння орієнтуватися в новому інформаційному просторі. Таким чином, потреби суспільства у творчо активних особистостях, здатних послідовно і систематично вирішувати проблемні ситуації, вимагають ефективних прийомів активізації їхньої творчої діяльності.

Проблеми творчої діяльності особистості та засоби її активізації були предметом дослідження З. Апресяна, А. Бакушинського, Е. Басіна, Д. Богоявленської, О. Галіна, Г. Кравцова, Н. Миропольської, О. Нікіфорової, Ю. Петрова, Н. Роджерс, Н. Рождественської, П. Якобсона та ін.

Важливо, що проблеми творчої діяльності особистості (С. Гольдентріхт, Е. Громов, О. Лілов, С. Мельничук, Н. Толкачова, О. Фортова та ін.) пов'язують з естетичною природою творчості, як вагомого чинника професійної підготовки майбутнього вчителя.

Екстраполюючи окреслене вище на площину процесу фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва зазначимо, що специфікою художньо-педагогічної освіти, сутність якої полягає у процесі та результаті духовно-практичного осягнення мистецтва зорієнтованого на розвиток особистості, є необхідність спрямування навчального процесу на спеціальну художню підготовку та формування творчих здібностей майбутнього вчителя.

Аналіз стану фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва дозволив виявити ряд суперечностей, які мають місце у процесі формування творчих здібностей майбутніх фахівців, а саме: між потребою впровадження гуманістичних засад у практику мистецького навчання і недостатнім його використанням у педагогічному процесі; між необхідністю розвитку творчих можливостей особистості учня та недостатнім рівнем підготовки до такої діяльності вчителя; між потребами суспільства у розвитку творчої особистості вчителя образотворчого мистецтва та недостатньою розробленістю педагогічного процесу формування у нього відповідних творчих здібностей.

Тому, мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні необхідності формування цілісної творчої особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Для виявлення і цілеспрямованого розвитку творчих потенційних можливостей, які проявляються у формуванні творчих здібностей майбутніх учителів, сенситивним є передусім студентський вік. Виховання творчої особистості ми розглядаємо як формування її цінної сфери, моральних почуттів, ідеалів її світобачення.

У цьому контексті, як підтверджують результати дослідження, необхідність забезпечення неперервності і систематичності включення майбутніх учителів у колективні форми художньо-творчої діяльності, зберігаючи при цьому самостійність у розвитку їхньої творчої активності, а також залучення їх до систематичного педагогічного й особистісного спілкування на основі захопленості спільною художньо-творчою діяльністю, сприяє формування цілісної творчої особистості майбутнього вчителя. Необхідно завжди пам'ятати, що головне педагогічне завдання – це виховання звички до праці [4, 31].

На нашу думку, для забезпечення більш ефективного впливу художньої творчості на формування особистості майбутніх учителів, особливого значення набуває включення у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів психологічних аспектів, зокрема:

- 1) звернення до наукових основ дидактики, психології, фізіології людини;
- 2) сприяння створенню психологічної готовності студентів до навчання, інтелектуального розвитку, формуванню необхідного стану, настрою, активності;
- 3) включення таких методів, прийомів і засобів, за допомогою яких відбувається розвиток індивідуально-психологічних особливостей особистості, які впливають на навчальну активність;
- 4) індивідуалізація особистісних підходів у сприянні формуванню творчих здібностей та вмінь кожної особистості.

Розвиваюча функція процесу навчання полягає у тому, що під час оволодіння особистістю знаннями, вміннями та навиками відбувається її розвиток. Цей чинник є вирішальним у забезпеченні педагогічних умов для формування творчої особистості майбутнього вчителя.

У контексті останнього, Л. Виготський стверджував, що навчання веде за собою розвиток, оскільки особистість розвивається у процесі діяльності. Ця функція найбільш успішно реалізується в ряді спеціальних технологій, націлених саме на розвиток особистості. Процес навчання носить і виховний характер, який ускладнюється впливом зовнішніх факторів, що робить

виховання більш складним процесом. У практиці навчання ці функції невідривно пов'язані одна з одною, як пов'язані три процеси: навчання, розвиток і виховання. Вони взаємообумовлені, тобто одне з них є наслідком і причиною іншого [3, 136].

Враховуючи останнє, ми дійшли висновку, що особистість, у якої на достатньо високому рівні сформовані творчі здібності проявляється як індивідуальність не лише в роботі, а й у повсякденному спілкуванні. Своєрідна манера спілкування талановитої особистості зазвичай приваблює до себе. Така особистість у взаємодії з іншими проявляє себе достатньо природно, тому що стиль її поведінки відповідає внутрішнім особливостям. Оскільки творча особистість власним прикладом закликає інших до внутрішньої цілісності, зібраності, відповідності поведінки глибоким внутрішнім особливостям, то духовно чутливі люди симпатизують їй. Саме такою особистістю, на нашу думку, й має бути педагог.

З переосмисленням ситуаційного спілкування між педагогом і майбутніми вчителями, опосередкованого метою, завданнями й цінностями спільної діяльності, безумовно пов'язана реалізація прогресивної технології навчання. Ми можемо зазначити, що щоденне розв'язання завдань чи проблем системою безперервного спілкування. У процесі вербального і невербального спілкування розвиваються і закріплюються міжособистісні стосунки, які носять системний характер і постійно розвиваються в залежності від соціально-культурного середовища, проявляються у вигляді індивідуальної художньо-творчої діяльності.

У контексті проблеми дослідження, особливо важливим для процесу цілісної динамічної системи розвитку особистості майбутнього вчителя є те, що кожна нова ситуація спілкування має відрізнятись від попередньої, нести нову інформацію, виводити на новий рівень пізнання. За цих умов, продуктивним для розуміння й оволодіння художньо-творчою педагогічною діяльністю є вузьке ситуативне спілкування – процес контактування, мета якого полягає у здійсненні постійного впливу на поведінку, стан, установки, рівень активності і діяльності майбутніх учителів, що задовольняє їхні інтереси. Швидкість ситуативного спілкування залежить від взаємодії усіх сторін основних компонентів навчальної ситуації, зокрема: емоційно-морального, соціально-статусного, репродуктивно-авторитарного, вільно-ліберального, демократичного, творчого, діалогічного, проблемного.

Враховуючи окреслене вище, ми можемо зробити висновок, що розуміння емоційного стану партнера під час взаємодії викладача і майбутнього вчителя складає емоційно-моральні стосунки. За цих умов є

важливою наявністю психологічного комфорту для майбутнього вчителя у будь-якій ситуації, коли педагог гнучко реагує на його поведінку, шанує власні і його інтереси, стимулює процеси самостійної діяльності.

Рівність між викладачем і майбутнім учителем, повага між ними, активна стимулююча діяльність обох сторін, позитивні емоції в ідеалі складають соціально-статусні стосунки, які нами класифіковано на три основних види: 1) *репродуктивно-авторитарний* стиль стосунків: у конфліктних ситуаціях між педагогом і майбутнім учителем, які виникають у результаті перекриття пошукової активності майбутнього вчителя, закріплення орієнтирів на репродуктивність і безініціативність, авторитарні засоби забезпечують урегулювання цих конфліктів; 2) *вільно-ліберальний* стиль стосунків характеризується фамільярністю і анархією; 3) *демократичний* стиль стосунків: створення педагогічних ситуацій творчої взаємодії між викладачем і майбутнім учителем, коли майбутній учитель може виявити власну ініціативу і творчість, а викладач культивує різноманітні форми творчості. Система взаємостосунків у навчальній ситуації стає запорукою успіху художньо-творчого процесу кожного майбутнього вчителя. З цією метою у процесі самовдосконалення особистості майбутнього вчителя вагомим є проектування і конструювання навчальних ситуацій. Така гуманістична модель, яка реалізується у навчальному процесі, виступає в якості концептуального орієнтиру для його розвитку.

Продовжуючи думку, зазначаємо, що проблемні ситуації вимагають діалогічних і проблемних стосунків. Під час організації діалогічних стосунків співтворчість проявляється в тому, що кожний майбутній учитель має право висловлювати свої міркування і знаходити власні шляхи та засоби виходу з будь-якої ситуації. У результаті таких стосунків виникає відкритість, довіра, зацікавленість у художньо-творчій діяльності. Якщо майбутній учитель потрапив у складну ситуацію, то з метою підвищення його самооцінки доцільно похвалити його, підняти у власних очах і в думці оточуючих. Постійні дорікання породжують невпевненість, тому слід оточити майбутнього вчителя довірою і спілкуватися з нею як з вартою довіри, що, у свою чергу, сприяє її самовдосконаленню. Відтак, ми можемо зробити висновок, що лише за таких умов майбутній учитель зможе якомога повніше реалізуватися у конкретній ситуації.

Нам вбачається доцільним акцентувати увагу на тому, що на розвиток і становлення особистості майбутнього вчителя, на його емоційно-почуттєвий стан, на розкриття його внутрішнього художньо-творчого потенціалу значною мірою впливає створення найкращих педагогічних умов і забезпечення

емоційно-морального клімату в академічних колективах. За цих умов акцент переноситься з навчання під керівництвом викладача на самонавчання і самоосвіту.

Стимулом для формування творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва є оптимальна інтеграційна розробка викладачами лекційного курсу з історії мистецтв та практичних занять з композиції, кольорознавства, малюнка, живопису, включаючи завдання творчого характеру, професійний добір ілюстративного матеріалу та ефективних методів навчання і виховання. Відтак, успіх діяльності педагога залежить від багатьох чинників, зокрема від уміння організації навчально-виховного процесу, від гнучкості реакції на будь-яку взаємодію, від вміння забезпечення взаєморозуміння й емоційно-морального розвитку, що дає майбутнім учителям радість пізнання й безмежну віру у свої можливості.

Враховуючи окреслене вище, є підстави стверджувати, що естетично досконала педагогічна система може бути побудована лише за умов усвідомлення педагогом таємниць формування творчої особистості майбутнього вчителя, що ґрунтується на високому рівні професіоналізму. Зміст професійної діяльності педагога складає його духовна культура. Систему цінностей педагога має визначати його особистісно-професійна позиція, яка проглядається в естетичних і психологічних установках, серед яких найбільш важливими є ставлення до майбутніх учителів (розуміння соціально-психологічного стану і потреб, співпереживання, надання свободи, незалежності і самостійності, сприяння розвитку їх творчого потенціалу), ставлення до організації колективної діяльності (розвиток демократичного стилю життєдіяльності колективної творчої праці), ставлення педагога до самого себе (зацікавленість в успішності навчально-виховної роботи, орієнтація на професійне й особистісне зростання, адекватність самооцінки).

У цьому контексті, за нашим висновком, актуальною є думка про те, що на ставлення педагога до своєї праці та на інші особисті його риси впливають особливості характеру і темпераменту, інтереси і рівень культури, які складають індивідуальний стиль його діяльності і спілкування, що є надто важливим для художньо-творчої професії.

Водночас, слід зазначити, що успіх діяльності педагога забезпечує рівень сформованості педагогічної культури та рівень підготовки до навчально-виховного процесу, що є важливим елементом його педагогічної майстерності. Вагомим чинником, що забезпечує повагу майбутніх учителів до педагога і його вимог, викликаючи у них інтерес до знань, є, за нашим висновком, наявність сформованих умінь, таких як вільне володіння

предметом, вміння донести знання у найбільш оригінальній і зрозумілій формі, вміння володіти своїми почуттями та індивідуальних особливостей – витримки, терплячості, поєднання швидкої реакції з винахідливістю, емоційної врівноваженості й стабільності. Продовжуючи думку, ми вважаємо, що особливої актуальності для педагога набуває педагогічний такт, який проявляється у доброзичливому ставленні до майбутніх учителів, у вмінні відчувати їхній настрій, у вмінні зрозуміти психологію кожної індивідуальності майбутнього вчителя, у вмінні відчувати в кожній особистості майбутнього вчителя повноцінну Людину.

У контексті проблеми нашого дослідження, ми акцентуємо увагу на тому, що швидкому формуванню творчих здібностей майбутніх учителів та швидкому розвитку їхнього художньо-творчого потенціалу сприяє сформована нами система навчально-творчих занять циклу художніх дисциплін з урахуванням специфіки, яка полягає переважно у своєрідній практичній художній діяльності з великим вмістом завдань творчого характеру. Вагоме місце в цій системі займає ознайомлення з творчістю видатних митців образотворчого мистецтва, що допомагає вихованню інтересу й любові до мистецтва, формуванню естетичних потреб у майбутніх учителів.

Стимулом художньо-творчої діяльності майбутніх учителів, за нашим висновком, слугують особливі дидактичні конструкції – довготривалі навчально-творчі вправи з природи. У процесі реалістичного вирішення натурних постановок майбутні вчителі набувають певного досвіду у пошуках розв'язання змістовного й образного змісту конкретного завдання.

Таким чином, творче реалістичне мистецтво має спиратися на весь арсенал художніх можливостей, виявлених минулими епохами, що дозволяє не тільки правдиво передавати світлоколірні явища довкілля, але й втілювати широкий спектр художніх ідей. Тому, на нашу думку, відхід від реалістичного методу породжує суб'єктивізм у мистецтві, роблячи твори недосяжними для розуміння і відірваними від реально існуючого світу.

Розроблені нами робочі навчальні програми з малюнку та живопису включають у себе ряд послідовних навчально-творчих завдань, які виражаються у роботі над натурними постановками. На наш погляд, на початковому етапі оволодіння художньою творчістю майбутнім учителям доцільно виконувати короткочасні постановки, оскільки це сприяє розкутості рухів, сміливості виконання роботи, пробудженню інтересу до неї. З часом ми переходили разом з майбутніми вчителями до виконання довготривалих постановок, які допомагають більш глибокому й більш досконалому

оволодінню образотворчою грамотою і є поштовхом до відчуття потреби у постійній художній творчості.

Отже, ми можемо зробити висновок про те, що художньо-творча діяльність майбутніх учителів сприяє формуванню духовного світу педагога. У цьому й полягає майстерність та ефективність творчої взаємодії учасників навчально-виховного процесу. За відсутності такої взаємодії навчально-виховний процес не матиме належного успіху. Відтак, на ефективність формування творчих здібностей майбутніх учителів значною мірою впливає майстерність їхньої взаємодії з педагогом та рівень професіоналізму педагога.

Подальші дослідження вимагають поглибленого вивчення можливостей формування цілісної творчої особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мельничук С.Г. Проблеми формування творчої особистості у вітчизняній педагогіці // Наукові записки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2005. – Вип. 63. – С. 3–5.
2. Орлов В.Ф. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія: Монографія / За ред. І.Я. Зязюна. – К.: Наукова думка, 2003. – 262 с.
3. Психология и педагогика: Учебное пособие / Под ред. В.М. Николаенко. – М.: ИНФРА-М, Новосибирск: НГАЭиУ, 1999. – 175 с.
4. Рождественская Н.В. Психология художественного творчества: Учеб. пособие. – СПб.: Издат. ун-та, 1995. – 271 с.
5. Шевнюк О.Л. Принципи інтегративності та варіативності у культурологічній підготовці майбутнього вчителя // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 3. – С. 131–140.